

ЗМІСТ

Від автора	9
Вступ	13
<i>Розділ 1. Хто є хто в Азії.</i>	24
<i>Розділ 2. Геополітичні альянси Азії.</i>	52
<i>Розділ 3. Спагеті з вільної торгівлі.</i>	85
<i>Розділ 4. Не перший, але і не другий.</i>	117
<i>Розділ 5. Азійська терція</i>	160
<i>Розділ 6. Майбутнє технологій вирішується в Азії.</i>	198
<i>Розділ 7. Викрадення Європи.</i>	221
<i>Розділ 8. Дипломатія і бізнес соціальних мереж</i>	240
<i>Розділ 9. Азійський вектор України.</i>	261
Підіб'ємо підсумки.	284

ВІД АВТОРА

Серед усього різноманіття тем, які стосуються зовнішньої політики та економіки, писати про розбудову відносин з країнами Азії — найбільшого за територією й населенням континенту, — чи не найскладніше завдання. Тому що Азія — неймовірна. Усі найбурхливіші події сьогодення відбуваються десь тут — на Близькому Сході, у Південній Азії чи на її Південному Сході. Зверніть увагу: саме в Індо-Тихоокеанському регіоні, який, власне, й перебуватиме у центрі уваги цієї книги, розташовані дві найбільші за населенням країни світу — Китай та Індія, держава з четвертим у світі й найчисельнішим ісламським населенням — Індонезія, друга, третя і п'ята економіки світу (Китай, Японія та Індія), єдина країна, яку очолює імператор, — Японія (вона ж єдиний член G-7), чотири з п'яти комуністичних країн світу — Китай, КНДР, В'єтнам і Лаос, три королівства — Камбоджа, Таїланд і Малайзія, п'ять членів G-20 (Китай, Японія, Індія, Південна Корея, Індонезія), один постійний член РБ ООН (Китай), світові центри буддизму, даосизму та конфузіанства. Саме у цьому регіоні сконцентровано не тільки майже половину населення планети, а й близько 40% світового ВВП. Тут є держави з демократичного табору й автократичні режими, лідери інновацій і країни, що опинилися на узбіччі сучасної технологічної цивілізації. Тут досі стаються військові перевороти, як на початку 2021 року в М'янмі. Країни регіону пов'язані не тільки географією і економікою, а й спадщиною чисельних

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

війн, історичних претензій і образ, низкою територіальних диспутів, взаємною недовірою.

Ось тільки один приклад. Ми добре знаємо про конференцію в Тегерані, що відбулась у 1943 році за участі Сталіна, Рузвельта і Черчилля. Саме на ній обговорювали основи післявоєнного майбутнього Європи. Значно менше згадують Каїрську конференцію, яка на два дні передувала зустрічі в Тегерані. У резиденції посла США в Каїрі були присутні ті самі Рузвельт і Черчилль, а третім був генералісимус Чан Кайші, який представляв Китайську республіку (саме його прихильники згодом заснували Тайвань). Сталін відмовився від участі, оскільки це могло зашкодити відносинам СРСР і Японії, з якою він підписав у 1941-му угоду про нейтралітет на п'ять років. У Каїрі вирішували не тільки питання війни в Азії, а й, наприклад, майбутнє французьких колоній в Індокитаї. І це лише одна з подій, яка вплинула на майбутнє Південно-Східної і Східної Азії. Ще тоді важливість цього регіону була очевидна основним світовим потугам.

Історія і культура Південно-Східної і Східної Азії не менш захоплені, ніж європейські. Тут кожна з країн має власне обличчя, вони цікаві кожна по-своєму, і кожній з них варто присвятити окрему книгу, а таким, як Китай, Індія чи Японія, — і не одну. Протягом тисячоліть тут, як і в Європі, виникали і зникали імперії, вирували збройні конфлікти, змінювалися кордони, створювалися і руйнувалися пам'ятники культури світового значення, ставали реальністю злети і падіння монархічних династій і бізнес-кланів. І тут, як і в Європі, відбувалися інтеграційні процеси, формувалися політичні й економічні альянси. І саме тут у наші дні зішлись інтереси глобальних світових гравців, насамперед США, Британії, Франції, Росії, Китаю і Японії, а останнім часом і Німеччини, а отже — ЄС.

Питання взаємодії України з країнами Азії сьогодні набуває особливого значення. Співробітництво із Заходом — США, Канадою, Великою Британією, нашими сусідами з ЄС і стратегічними партнерами Балтії і Причорномор'я, інтеграція в європейські і євроатлантичні структури має органічно доповнюватись розширенням присутності України на Сході, куди поступово зміщується епіцентр світової геополітики. Економічний динамізм «малих» (Корея, Сінгапур, Гонконг і Тайвань) і «великих драконів» (Китай і Японія), «азійських тигрів» (Індонезія, Малайзія і Таїланд) і навіть одного «слона» (Індії) уже протягом чверті століття є предметом ретельного вивчення й аналізу по обидва боки великих океанів¹.

У жодній книзі неможливо викласти всі нюанси і деталі політико-економічного ландшафту, який сформувався на початку XXI століття на україно-неоднорідному і суперечливому історичному підґрунті Східної та Південно-Східної Азії. Водночас важливо відзначити деякі факти, які неможливо заперечувати. Так, провідну роль у формуванні сучасного обличчя регіону відіграють Китай і Японія, а серед економічних потуг, які набули реальної ваги протягом останніх 50 років, заслуговують на увагу Сінгапур і Республіка Корея. На сучасному етапі зростає також вага В'єтнаму, Індонезії і Малайзії, які є важливими і як самостійні гравці, і як учасники багатосторонніх альянсів, покликаних балансувати інтереси гігантів, насамперед Китаю. Не варто забувати і про «англо-саксонський дует» Південної півкулі — Австралію і Нову Зеландію. Складна система економічних і політичних взаємовідносин на

¹ Solomon R. (1994) *Other Asia: Dragons, Tigers and an Elephant*. In: *The Transformation of the World Economy, 1980—93*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-23675-6_10

ЯК БУДУВАТИ ВІДНОСИНИ З КРАЇНАМИ АЗІЇ

Індо-Тихоокеанському просторі, обумовлена комплексом історичних, географічних і соціальних факторів, потребує вивчення і врахування при формуванні будь-яких зовнішньополітичних чи бізнес-стратегій.

Мені довелося побувати у декількох країнах Південно-Східної Азії, глибоко вивчати Китай, працювати в Ізраїлі, США, Туреччині та Японії. Послів, які прибувають у Токіо і проводять зустрічі з місцевим дипкорпусом, колеги з іноземних держав зустрічають словами: «Ласкаво просимо до планети Японія!» Це тому, що за будь-яким стандартом ця країна — унікальна. Протягом тисячоліть японці багато чого запозичували спочатку від сусідів, особливо від китайців, а потім і від європейців з американцями, але в результаті робили і роблять усе по-своєму. Це розвинута демократія, проте главою держави є імператор — єдиний на планеті. У японських храмах скрізь є зображення «китайських» тигрів та драконів, як нагадування про регіональну ідентичність, проте вони інші, так би мовити, добріші. Японці користуються, окрім власних двох алфавітів, китайськими ієрогліфами («канджі»), проте читають їх по-своєму. У Японії спокійно уживаються буддизм, синтоїзм, християнство і безліч місцевих культур. Тут існують легенди, що Чингісхан був японцем і навіть Ісус Христос не був розп'ятий, а жив і помер саме у Японії. Місце поховання Спасителя, до речі, є і в Індії. Відвідуючи країни регіону, ви переконаєтесь, що міфологія Азії, багатства її культури — невичерпні.

Тож приєднуйтеся до нашої подорожі на Схід, буде цікаво. Неможливо досягнути неосяжне, проте довгий шлях, як писав Лао-Цзи, починається з першого кроку.

Колись цей шлях — крок за кроком — торував Марко Поло. Сьогодні нам легше, ніж йому.

ВСТУП

Двадцять перше століття буде, вочевидь, століттям Азії. Важко сказати, хто і коли вперше висловив цю думку, проте нині вона здається очевидною. Зміщення центру світової геополітики на Схід потребує переосмислення усталених уявлень про євразійську політику ключових країн світу. Як влучно зазначив видатний американський експерт з міжнародних відносин індійського походження Параг Ханна, у ХІХ столітті світ формувався під впливом Європи. Двадцяте століття, без сумніву, можна назвати американським. Ну а ХХІ століття належить Азії¹.

«Діти Бжезінського», які вчилися грати в геополітику на «великій шахівниці»², ніколи не сумнівалися в ключовому значенні Євразії для світових справ. Для європейсько-центричного мислення усі основні зіткнення, революції та еволюції, найпрогресивніші й найрегресивніші режими виникали і зникали саме тут, із чи не єдиним винятком Північної Америки. Однак за останні десять років стала очевидною необхідність переглянути усталений погляд на Євразію, у якому традиційно преважують американські та європейські уявлення про хід світової історії. Європа вже має власне обличчя, її політико-соціальна сутність у цілому сформована. А от з іншого краю Євразії, на

¹ Parag Khanna. *The Future is Asian: Commerce, Conflict and Culture in the XXI Century*, Simon&Shuster, 2019. <https://www.paragkhanna.com/ourasianfuture/>

² Бжезінський З. *Велика шахівниця*. — Фабула, 2019.

основному театрі сьгоднішніх і майбутніх зіткнень інтересів ключових геополітичних гравців, ситуація геть інша. Видається важливим окреслити основне коло цих інтересів, рушійних сил і потенційних конфліктів, які неможливо не враховувати в сучасних умовах при формуванні будь-яких регіональних концепцій і стратегій. Політичні, соціальні й культурні аспекти міжрегіональної взаємодії вкрай важливі, якщо йдеться про інтереси бізнесу. Для того щоб досягти успіху в Азії, її треба розуміти.

У цій книзі ми лишимо осторонь Центральну Азію як перспективний, проте такий, що досі шукає себе, регіон і південну частину Азії, де перманентна політична нестабільність, тероризм та ісламський фундаменталізм заважають позитивному розвитку. Близький Схід потребує окремого дослідження, він сам собі континент. Насамперед сконцентруємо увагу на Індо-Тихоокеанському просторі, Східній та Південно-Східній Азії, де сьогодні розташоване промислове серце планети, проживає більше від половини населення світу, формується близько 40% світового ВВП. Тут розташовані 21 з 30 найбільших міст¹ і 80% світового виробництва чипів. Сучасна економіка побудована на технологіях — і от, за даними ОЕСР за 2020 рік, глобальна активність у сфері патентування нині сконцентрована у Японії (26%), США (19%), Китаї і Німеччині (по 10%), Кореї — (9%). Тобто на Азію припадає як мінімум 45% поданих у світі патентів, а решта майже 200 країн світу разом становлять лише 25%.

Згідно з експертними прогнозами, протягом п'яти років Південно-Східна Азія вийде у лідери за кількістю заможних осіб, чий особистий статок перевищуватиме 30 млн доларів. Тут уже проживає 36% світових мільярдерів. Серед країн регіону

¹ J. Woetzel, J. Seong. The Asianized World Has Arrived. Project Syndicate, 03.12.2019.

найбільше зростання очікується в Індонезії, Індії та Китаї. Дуже цікаво, що зростання в цих країнах обумовлюється технологічним розвитком і, наприклад, в Індонезії напряму пов'язане з перспективами розвитку е-комерції, цифрової інфраструктури та сервісів.

За сукупним економічним, людським і військовим потенціалом у цій частині світу ключову роль відіграє, безумовно, Китай — найбільший торговельний партнер ЄС, України та переважної більшості країн регіону. Країни АСЕАН, Індія, Австралія і Японія прагнуть вибудувувати свою політику стосовно цього гегемона з прагматичних позицій у галузі економіки та стратегічного стримування у військово-політичній сфері. Складність цих взаємин вражає. Вони містять цілу низку двосторонніх і багатосторонніх аспектів, без яких утримати основні світові потуги від конфліктів неможливо.

Серед ключових гравців, окрім Китаю, в економічному і безпековому аспекті важливу роль відіграють Японія, Республіка Корея, Росія та Індія. Відносини між ними непрості. Територіальний спір між Індією і Китаєм нараховує вже майже 75 років і час від часу переходить у гарячу фазу. Очевидно, він не має потенціалу для швидкого остаточного розв'язання (певна річ, рано забувати й про конфлікт Індії та Пакистану — все це наслідки розпаду Британської імперії). Сам Китай досі відстоює свій суверенітет над Тибетом, Гонконгом і Тайванем. Кораблі ВМС Китаю періодично «патрулюють» острови Сенкаку на південь від Окінави, кидаючи виклик японському суверенітету над ними (певна річ, він не підлягає ані найменшому сумніву). Практично всі країни регіону дуже стурбовані активністю Піднебесної у Південно-Китайському морі та ракетною програмою Північної Кореї. Режим Кім Чен Ина становить